اثربخشی درمان شناختی رفتاری گروهی بر بهبود رفتارهای اجتماعی مطلوب دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه شهر یزد

سیده مریم بهزادمنش: کارشناسی ارشد مشاوره و راهنمایی، گروه مشاوره و راهنمایی، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران.
سیدرضا جوادیان*: استادیار مددکاری اجتماعی، گروه جامعه شناسی، دانشگاه یزد. Javadian@yazd.ac.ir
حسن زارعی محمودآبادی: استادیار گروه روانشناسی و مشاوره، دانشگاه یزد.

واژگان کلیدی

رفتار اجتماعی مطلوب

دانش‌آموز

شناختی رفتاری

مشاوره گروهی

چکیده

مقدمه: رفتارهای مطلوب اجتماعی، کنش‌های مشارکتی را در جامعه گسترش می‌دهند، از این رو شرایط عینی را برای افزایش مودت اجتماعی و کاهش محرومیت اجتماعی فراهم می‌نمایند. لذا ترویج این رفتارها در نهایت منجر به افزایش سرمایه اجتماعی در جامعه می‌شود. پژوهش حاضر باهدف اثربخشی درمان شناختی رفتاری گروهی بر بهبود رفتارهای اجتماعی مطلوب دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه اول شهر یزد انجام شده است.

روش: روش پژوهش شبه‌تجربی و جامعه‌ی‌آماری را کلیه دانش‌آموزان دختر تشکیل داده‌اند. به‌منظور انجام مداخله دو گروه سیزده نفری تحت عنوان گروه آزمایش و گروه کنترل به‌صورت نمونه‌گیری تصادفی انتخاب شده و مورد بررسی قرار گرفتند. ابزار جمع‌آوری داده‌ها مقیاس رفتارهای اجتماعی مطلوب تجدید نظر شده کارلو و راندال۲۰۰۲ می‌باشد. به‌منظور درمان شناختی رفتاری، یک مداخله آموزشی جهت بهبود رفتارهای اجتماعی مطلوب برای گروه آزمایش به اجرا گذاشته شد. تجزیه وتحلیل داده‌ها نیز با استفاده از مهمترین شاخص‌های آمار توصیفی و آزمون تحلیل کوواریانس در بخش تحلیل استنباطی داده‌ها انجام شده است.

نتایج: یافته‌های این مطالعه نشان داد که تفاوت معنی‌داری بین میانگین نمرات آزمودنی‌های گروه‌های آزمایش و کنترل در پس‌آزمون وجود دارد. به‌عبارتی درمان شناختی رفتاری گروهی باعث افزایش نمرات رفتارهای اجتماعی مطلوب دانش‌آموزان در مرحله پس‌آزمون شده است.

بحث و نتیجه‌گیری: درمان شناختی رفتاری گروهی به‌طور معناداری رفتار اجتماعی مطلوب دانش‌آموزان را بهبود می‌بخشد و لذا می‌تواند الگوی مطلوبی برای بهبود این رفتارها تلقی شود.

* نویسنده مسئول
نوع مطالعه: پژوهشی
تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۸/۲۴
تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۱۰/۲۱

نحوه استناد به مقاله: سیده مریم بهزادمنش، سیدرضا جوادیان و حسن زارعی محمودآبادی. اثربخشی درمان شناختی رفتاری گروهی بر بهبود رفتارهای اجتماعی مطلوب دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه شهر یزد. فصلنامه مددکاری اجتماعی، ۱۳۹۵؛ ۵ (۳): ۴۰-۳۱

[Downloaded from socialworkmag.ir on 2026-11-17]

Survey the Effect of Cognitive Behavioral Group Therapy to Improve Prosocial Behavior of High School Female Students in City of Yazd

Seyedemaryam Behzadmanesh: MA in counseling & guidance, Islamic Azad University Yazd Branch, Yazd, Iran.

Seyedreza Javadian*: Assistant pofessor of social work, sociology department, Yazd University, Yazd, Iran. Javadian@yazd.ac.ir

Hasan Zarei Mahmodabadi: Assistant professor, psychology department, Yazd University, Yazd, Iran.

Abstract

Introduction: Prosocial behaviors expand participation in society; therefore, these behaviors provide objective conditions for increasing social friendship and reducing the social exclusion. Thus, promoting these behaviors leads to increasing social capital in the community. The purpose of this study was to see the effectiveness of cognitive behavioral group therapy to improve prosocial behavior of high school female students in city of Yazd.

Methods: The semi experimental design with pre-test/post-test with control group was used. Then 26 subjects were randomly assigned to two equal-sized experimental and control groups. The data was collected through Prosocial Tendencies Measure Revised 2002. The experimental group participated in eight sessions of cognitive behavioral group therapy for improving prosocial behavior. Data was analyzed by analysis of covariance.

Results: The results showed that there was significant difference between mean scores of experimental and control groups at post-test. It is concluded that cognitive behavioral group therapy can increase the prosocial behaviors among high school female students.

Conclusions: The cognitive behavioral group therapy, raises the prosocial behaviors significantly, therefore it can be considered to desirable model for improving these behaviors.

Keywords

Prosocial Behavior

Student

Cognitive-Behavioral

Group Counseling

*Corresponding Author

Study Type: Original
Received: 14 Nov 2016
Accepted: 10 Jan 2017

Please cite this article as follows: Behzadmanesh S,Javadian S and Zarei Mahmodabadi H. Survey the effect of cognitive behavioral group therapy to improve prosocial behavior of high school female sudents in city of Yazd. Quarterly journal of social work. 2016; 5 (3); 31-40

[Downloaded from socialworkmag.ir on 2026-11-17]

مقدمه

اخیراً محققان بر تعیین رفتارهای مثبت متمرکز شده‌اند که می‌تواند به‌طور بالقوه جلوی پیشرفت موقعیت‌های پرخاشگری و خشونت انسان‌ها را بگیرد. این رفتارهای کمک رسان به‌عنوان رفتارهای اجتماعی مطلوب تعریف شده‌اند. (۱، ۲ و ۳) این رفتارها به‌عنوان اعمالی که در جهت کمک یا نفع رسانی به شخص دیگر است، تعریف می‌شوند و غالباً به صورت کمک کردن، مشارکت کردن، قرض دادن یا تقسیم کردن ، آرام کردن دیگران، اهدا کالا یا پول، فعالیت‌های داوطلبانه، حمایت از فرد در هنگام خطر (مراقبت کردن)، همدلی و همدردی و کمک رسانی ابزاری توصیف می‌شوند. (۴) معنی رفتارهای اجتماعی مطلوب نسبت به کمک رسانی محدودتر است و تمامی فعالیت‌هایی که در بخش خدمات در ازای دریافت پول انجام می‌شود، از آن مستثنی می‌گردد.

براساس مطالعات و پژوهش‌های انجام یافته تاکنون می‌توان چهار نوع رفتار اجتماعی مطلوب معرفی نمود که عبارتند از رفتارهای اجتماعی مطلوب نوع دوستانه، رفتارهای اجتماعی مطلوب متابعت آمیز، رفتارهای اجتماعی مطلوب هیجانی و رفتارهای اجتماعی مطلوب جمعی. رفتارهای اجتماعی مطلوب نوع دوستانه تحت عنوان کمک داوطلبانه به دیگران به دلیل نگرانی نسبت به رفاه و نیازهای دیگران تعریف شده است که به واسطه‌ی پاسخگویی از روی همدردی، هنجارها و اصول درونی سازی شده ثابت برای کمک به دیگران بروز می‌یابد. (۵) رفتارهای اجتماعی مطلوب متابعت آمیز تحت عنوان یاری رسانی به دیگران در پاسخ به درخواست کلامی یا غیر کلامی مطرح شده است. (۶) رفتارهای اجتماعی مطلوب هیجانی تحت عنوان تمایل به یاری رساندن به دیگران تحت شرایط هیجانی تعریف شده است. (۷) و رفتارهای اجتماعی مطلوب جمعی در حضور دیگران به دلیل کسب تأیید، احترام دیگران (همسالان، والدین و...) و افزایش ارزش فردی صورت می‌گیرد. (۸)

تغییرات اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی ایجاد شده در دهه‌ی اخیر شرایطی را در کشور حاکم کرده است که تغییر جهت‌گیری‌های ارزشی یا فاصله گرفتن و تفاوت نسل‌ها از جمله پیامدهای چنین شرایطی است. تغییر ارزش‌ها نیز به نوبه‌ی خود به تغییر مناسبات اجتماعی و تغییر نظام اجتماعی منجر می‌شود و از طرفی تأثیر مهمی بر روابط بین فردی و روانشناسی افراد خواهد داشت. شرایط اجتماعی اقتصادی حاکم بر کشور باعث اولویت دادن به ارزش‌های مادی شده است و متأسفانه تمایل به بی‌تفاوتی در شهرهای بزرگ در حال افزایش است. (۹)

اگر چه رسانه‌ها و پژوهش‌ها بیشتر بر رفتارهای خطرناک نوجوانان تمرکز کرده‌اند، ولی دانشمندان (به‌عنوان مثال، آرنت، ۲۰۰۰) استدلال کرده‌اند (۱۰) و تحقیقات اخیر نیز نشان داده است که در طی دوره نوجوانی، افراد به بررسی رفتارهای مثبت، که شامل طیفی از خدمات داوطلبانه تا بروز رفتارهای اجتماعی مطلوب می‌شود، می‌پردازند. (۱۱)

دیدگاه‌ها و نظریات مختلفی در پاسخ به اینکه چرا افراد رفتارهای اجتماعی مطلوب را در موقعیت‌های مختلف از خود بروز می‌دهند، مطرح شده است. بسیاری از این دیدگاه‌ها تعیین کننده‌های رفتار اجتماعی مطلوب را ترکیبی از عوامل درونی و بیرونی می‌دانند که به‌طور خلاصه به آن‌ها اشاره می‌شود.

عوامل درونی واقع در فرد شامل خود را به جای دیگران گذاشتن، استدلال اخلاقی، همدلی/همدردی، اسناد شناختی، و شخصیت/خلق و خو؛ و عوامل بیرونی شامل خانواده، دوستان، آموزش و فرهنگ است. (۱۲) به‌طور کلی مشخص شده است که رفتار اجتماعی مطلوب تا حدودی ژنتیکی است، هر چند برآوردها به‌طور گسترده‌ای از بیش از شصت درصد تا کمتر از سی درصد متفاوت است. (۱۳)

خود را به جای دیگران گذاشتن از جمله عوامل درونی است که با رفتارهای اجتماعی مطلوب ارتباط دارد (۱۲) و با احساسات و عواطفی چون همدلی و همدردی که با رفتار اجتماعی مطلوب همبسته است، ارتباط دارد. از طرفی شخصیت و خلق و خو نیز از عوامل درونی هستند که به‌طور مفهومی با اعمال اجتماعی مطلوب مرتبط است و ممکن است برای تعیین ماهیت رفتار اجتماعی مطلوب در نظر گرفته شوند. اجتماعی بودن، کم رو بودن، شایستگی اجتماعی، ابراز وجود، سلطه، پرخاشگری، اعتماد به نفس و اهداف شخصی همه عوامل شخصیتی هستند که وارد معادله رفتار اجتماعی مطلوب می‌شوند. (۵، ۱۲ و ۱۴)

در مقابل زندگی خانوادگی از جمله عوامل بیرونی تعیین کننده رفتار اجتماعی مطلوب است که تأثیر فوق العاده‌ای در

wnloaded from socialworkmag.ir on 2026-11-17]

رشد فکری، اجتماعی و شخصیت افراد دارد. پدر و مادر و همسالان بـه وضـوح در اجتماعی کـردن رفتارهای اجتماعـی مطلوب نقش مهمی دارند. (۱۵ و ۱۶) پدر و مادر ممکن اسـت به توسعه رفتارهای اجتماعـی مطلوب از طریق ارائه اطلاعات و تشـویق رفتار مناسـب، الگوسازی اعمال و رفتار اجتماعی مطلوب، مجازات رفتار نامناسب، و ایجاد فضایی برای رشـد همدلی کمک کنند. (۱۷) ژو و همکاران (۲۰۰۲) نیز نشان می‌دادند که برخورد گرم والدین با همدلی کودکان ارتبـاط دارد و بیان مثبـت والدین با عملکـرد اجتماعی کودکان (از طریق متغیرهای واسـطه) مرتبط است. تأثیر خانواده، خواهر و برادر، همسالان و مدرسـه تا حد زیادی از نظر تجربی مشخص شده است، بنابراین، این فکر وجود دارد که رفتارهای اجتماعی مطلوب از طریق برنامه‌های آموزشی و پرورشی قابل آموزش است. (۱۸)

گروسـک، ۱۹۷۲؛ اسکوبیسـکی، ۱۹۷۰؛ رایـس و گروسـک، ۱۹۷۵، بکـرز و گراف، ۲۰۰۵، در بررسـی‌های خـود تأثیر آموزش را بر شـکل‌گیری و رشد رفتارهای اجتماعی مطلوب، تأیید کرده‌اند. همچنیـن نشـان دادند کـه توانایی شـناختی، همه انـواع رفتارهای اجتماعـی مطلوب (بـه جز اهدای خـون) را ترویـج می‌دهد. (۱۹) بنابراین در مطالعه حاضر نیز تلاش شد که از طریق آموزش و مباحثه گروهی، بروز رفتارهـای اجتماعی مطلوب از طریق آگاهی دادن به شخص، تسهیل شود.

آموزش نوع دوستی دارای هدف درونی کردن ارزش‌های اخلاقی اسـت، به این مفهوم که کودک معیارهـا و ارزش‌هایی را می‌پذیرد که منجر به رفتارهای پسـندیده و معقول، به‌عنوان معیارهای رفتاری وی می‌شـود. (۲۰) نوجوانان در جریان اجتماعی شـدن، مقررات و دسـتورالعمل‌هایی را بـرای رفتارهای اجتماعی مطلوب در شـرایط خاص، می‌آموزند. از یک طرف آن‌ها این رهنمودها را از مشاهدات خود و تقویت اجتماعی اسـتنتاج می‌کننـد و از طرف دیگر محتوای استدلال‌های لفظی اطلاعات آماده شده‌ای را در مورد محیط اجتماعی آن‌ها در اختیارشان می‌گذارد. این استدلال‌های شفاهی اغلب در مورد رفتارهای اجتماعی مطلوب مورد اسـتفاده قرار می‌گیرد. کسـانی که در جسـتجوی کمک هستند، توضیح می‌دهند که چرا به کمک نیاز دارند و دریافت کمک برایشـان چه مفهومی دارد. احتمال دارد این روابـط بر رفتارهای اجتماعی تأثیر بگذارد. مثلاً اگر توضیحات ارائه شده، احسـاس همدلی را در کمک رسـان بالقوّه بیدار کند، شانس دریافت کمک بیشتر از هنگامی است که درخواست کمک موجب بیدار شدن چنین احساسی نشود.

دانش‌آموزان از مجموعهٔ اطلاعاتی که در اختیارشان قرار می‌گیرد، مقررات اجتماعی مربـوط بـه رفتارهای مناسـب در شـرایط خاص را اسـتخراج کـرده و از آن به‌عنوان راهنمـای رفتار خـود بهـره می‌گیرند. اگر مقررات استخراج شـده، یک دستورالعمل مثبت اجتماعی را ارائـه کند، احتمال بروز رفتارهای اجتماعی، بیشـتر از وقتی اسـت که آن مقررات، یک دستورالعمل مبتنی بر خود خواهی و نفس پرسـتی را نشان بدهد. به‌علاوه، توجیه جنبه‌هـای مثبت رفتارهای اجتماعـی مطلوب، نظـام تربیتـی مبتنی بر دیگرمداری و توجه به شرایط آسیب‌دیدگان و نیز متوسل شـدن به احساس گناه کودک که بالقوّه در وجودش نهفته است و هوفمن (۲۰۰۰) آن‌ها را در قالب واژه‌ی «انگیزش» خلاصه کرده است، می‌تواند به ایجاد حس همدلـی و رفتارهای حمایتـی کمک کند. (۲۱)

لذا ایـن واقعیت کـه آموزش شـناختی، رفتـاری و گفتـاری تحـت شـرایط معین می‌تواند باعث ارتقـای رفتارهای اجتماعی مطلوب در نوجوانان شـود، ما را به سـوی انجام ایـن مداخله رهنمون کـرد. بنابراین مداخلـه حاضر با هـدف تعیین اثربخشـی درمان شـناختی رفتاری گروهـی بر بهبود رفتارهای اجتماعی مطلـوب دانش‌آموزان دختر مقطع متوسـطه اول شـهر یـزد انجام گرفت.

روش

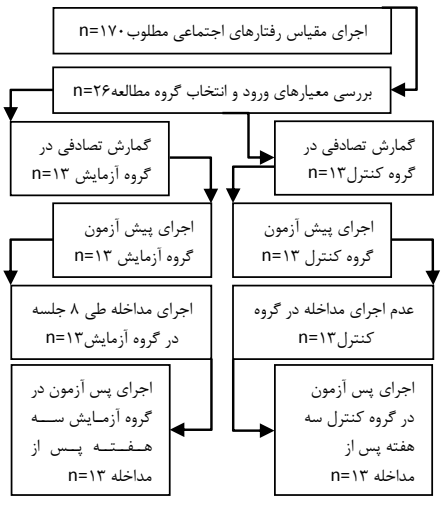
در این مطالعه یک طرح نیمه تجربی به‌صورت پیش‌آزمون و پس‌آزمون همراه با گروه کنترل، در قالب یک برنامه‌ی تدوین شـده جهت ارتقای رفتارهای اجتماعی مطلوب دانش‌آموزان، به اجرا گذاشـته شـد. در این طرح، یک گروه

wnloaded from socialworkmag.ir on 2026-11-17]

آزمایش و یک گروه کنترل به‌صورت مجزا وجود داشت.

جامعه‌ی آماری: جامعه‌ی آماری تمامی دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه اول شهر یزد در سال ۱۳۹۴ بوده است. روش نمونه‌گیری این تحقیق، شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای دو مرحله‌ای بود. بدین شکل که ابتدا از میان نواحی آموزش و پرورش شهر یزد، ناحیه دو و از میان مدارس متوسطه مقطع اول، یک مدرسه به‌صورت تصادفی ساده انتخاب شد. در ابتدا مقیاس رفتارهای اجتماعی مطلوب به‌عنوان پیش‌آزمون اجرا شد. سپس دانش‌آموزانی که نمره پیش‌آزمون آن‌ها دو انحراف معیار کمتر از میانگین بود (۲۶ نفر) به‌عنوان نمونه مطالعه مذکور انتخاب شدند. در ادامه سیزده نفر از آن‌ها به‌طور تصادفی در گروه آزمایش و سیزده نفر در گروه کنترل گمارده شدند. ابزار مورد استفاده مقیاس گرایش‌های اجتماعی مطلوب تجدید نظر شده کارلو و راندال (۲۰۰۰) است. فرم ۲۵ گویه‌ای این مقیاس اساساً برای ارزیابی خود گزارش دهی از شش نوع رفتار اجتماعی مطلوب تدوین گردیده است. این شش خرده مقیاس و ضریب آلفای کرونباخ آن عبارتند از: رفتارهای اجتماعی مطلوب جمعی

نمودار(۱) نمودار CONSORT

(چهارگویه، ۰/۷۸)، رفتارهای اجتماعی مطلوب ناشناس یا گمنام (پنج گویه، ۰/۸۵)، رفتارهای اجتماعی مطلوب در موقعیت بحرانی و اضطراری (سه گویه،۰/۶۳)، رفتارهای اجتماعی مطلوب هیجانی (چهار گویه، ۰/۷۵)، رفتارهای اجتماعی مطلوب متابعت‌آمیز (دو گویه، ۰/۸۰) و رفتارهای اجتماعی مطلوب نوع دوستانه (پنج گویه، ۰/۷۴) می‌باشند. طیف پاسخگویی به این پرسشنامه، پنج درجه‌ای (کاملاً مرا توصیف می‌کند= پنج و اصلاً مرا توصیف نمی‌کند=یک) است. در ایران روایی و اعتبار این مقیاس توسط کجباف و همکاران (۱۳۸۹) و جوادیان و همکاران (۱۳۹۲) مورد بررسی قرار گرفته است. (۱۹و۲۲)

در این مطالعه سیزده نفر گروه آزمایش و سیزده نفر گروه کنترل را تشکیل دادند. اعضای گروه کنترل هیچ مداخله‌ای دریافت نکردند و فقط از آنان در زمان مشخص ارزیابی پس‌آزمون به‌عمل آمد. اما اعضای گروه مداخله بعد از اخذ رضایت کتبی، طی هشت جلسه نود دقیقه‌ای به مدت هشت هفته در محل مدرسه دخترانه شاهد افشار

جدول(۱) سرفصل محتوای جلسات مداخله شناختی رفتاری گروهی

جلسه	هدف	محتوا و روش اجرا	تکنیک ها
اول	شکل گیری پایگاه ایمن برای اعضای گروه	آشنا شدن اعضای گروه باهم، پاسخ گویی به سؤالات اعضا در مورد پرسشنامه تکمیل شده، توجیه اعضا و رفع ابهامات مربوط به دلایل تشکیل گروه و عضویت در آن، توضیح مختصری در مورد حرفه مددکاری اجتماعی	دور تسلسل اسامی، پرسش و پاسخ، مباحثه، سخنرانی
دوم	حمایت از اعضا و تسهیل روابط بین آنان و تمرکز مباحث بر موضوع اصلی	بیان منطق و مراحل مداخله، کمک به اعضا برای بیان نظرات خود، تشویق آنان به ارتباطات رودر رو، تشویق انعکاس احساسات و ایجاد همدلی بین اعضا، بیان قواعد گروه و تعهدات اعضا، تسهیل فضای گروه برای ایجاد وحدت و همکاری	آموزش ارتباط چهره به چهره، همدلی، پرسش و پاسخ، مباحثه، سخنرانی
سوم	طرح موضوع اصلی گروه (رفتارهای اجتماعی مطلوب)	ایجاد فضایی برای گفتگوی متقابل اعضا از طریق مروری بر تاریخچه کمک رسانی و رفتارهای مطلوب در جوامع انسانی، مشارکت دادن اعضا در بحث، توجه دادن اعضا به واکنش های غیر کلامی یکدیگر، آشنایی با نگرش ها و اعتقادات افراد در زمینه موضوعات مطرح شده در گروه ، بیان انواع رفتارهای مطلوب اجتماعی	بارش فکری، پرسش و پاسخ، مباحثه، سخنرانی، داستان گویی
چهارم	خودافشایی و بیان تجارب اعضا در کمک کردن به افراد	بحث پیرامون آخرین تجارب اعضا از کمک کردن به آشنایان و همچنین سایرین، تشریح دقیق موقعیت کمک کردن و همچنین واکنش فرد دریافت کننده کمک، بیان احساسات شکل گرفته در اعضا پس از کمک کردن، آموزش بازخورد دادن، دادن تکلیف به اعضا در زمینه انجام کمک رسانی و یا رفتار اجتماعی مطلوب تا جلسه بعدی	پرسش و پاسخ، مباحثه، سخنرانی، بازخورد دادن، تکلیف دادن
پنجم	افزایش آگاهی و درک اعضا از انگیزه های رفتارهای اجتماعی مطلوب	تقویت تمایل افراد به دریافت اطلاعات از طریق به یاد آوری آخرین تجربه کمک رسانی و خودافشایی اعضا از انگیزه های کمک کردن در آخرین تجربه، تشریح دلایل مبتنی بر دیگرمداری (منظور تمرکز بر دریافت کننده کمک و پیامدهایی که در صورت نرسیدن کمک بر او عارض می شود) و خودمداری (منظور تمرکز بر کمک کننده و منافع و زیان هایی که در صورت کمک کردن به او می رسد) رفتارهای اجتماعی مطلوب، دادن تکلیف به اعضا در زمینه انجام حداقل یک رفتار مطلوب تا جلسه بعدی.	پرسش و پاسخ، مباحثه، سخنرانی، بازخورد دادن، تکلیف دادن
ششم	افزایش احتمال بروز رفتار های مطلوب در اعضا از طریق شناخت آن‌ها از موانع بروز آن رفتارها	بیان افکار خود در زمینه تکلیف جلسه قبل، بیان عواملی که مانع یاری رسانی می شود مثل ابهام در موقعیت و عدم تفسیر درست موقعیت، نداشتن وقت کافی برای کمک کردن (مفهوم اضافه باری در شهرهای بزرگ از نظر میلگرام[۱])، عدم احساس مسؤولیت، گرفتاری های زندگی افراد و... بحث پیرامون چگونگی مقابله با موانع یاری رسانی، بیان مطالب مذکور توسط اعضا با توجه به تجربه عملی خود در جلسه قبلی	پرسش و پاسخ، مباحثه، سخنرانی، بازخورد دادن، تجسم سازی، تکلیف دادن
هفتم	سرمشق دهی (الگوهای رفتار مطلوب) به منظور افزایش احتمال بروز رفتار اجتماعی مطلوب	بحث پیرامون نمونه هایی از کمک رسانی توسط اشخاص مشهور هنری (مثل داود رشیدی)، مذهبی، و اجتماعی، بیان توصیه ها و سفارش های شخصیت های مهم مذهبی و تاریخی (مثل کورش کبیر) در مورد رفتارهای مطلوب اجتماعی (در صورت امکان از طریق نمایش ویدئویی)	مباحثه، سخنرانی، بازخورد دادن، تجسم سازی، ایفای نقش، تکلیف دادن
هشتم	توجه دادن اعضا به اهمیت رفتارهای اجتماعی مطلوب	بیان اثرات فردی و اجتماعی رفتارهای اجتماعی مطلوب، واکنش های مردم نسبت به کمک رسانی و کمک رسانان، تمرین عملی خود را به جای دیگری گذاشتن (همدلی)، جمع بندی مطالب، یادآوری آموخته ها، بیان احساسات توسط اعضا، تعیین زمان تکمیل مجدد پرسشنامه ها.	پرسش و پاسخ، مباحثه، سخنرانی، بازخورد دادن، تجسم سازی، اختتام

wnloaded from socialworkmag.ir on 2026-11-17]

دوره اول، یک دوره مداخله شناختی رفتاری گروهی به‌منظور ارتقای رفتارهـای اجتماعی مطلوب دریافت کردنـد. در طول دوره مداخله هیچ عضوی از شـرکت در فرایند مداخله انصراف نداد. البته محتوای جلسـات هم به‌گونه‌ای تنظیم شد که در هر جلسه جذابیت‌هایی برای اعضا به‌منظور مشـارکت در مباحث ایجاد شـود.(مثل نمایش عکس و پخـش فیلم‌های کوتاه) در نهایت سـه هفته بعد از اتمام مداخله‌ها، پرسشـنامه رفتارهای اجتماعی مطلوب مجدداً توسط شرکت‌کننده‌ها تکمیل گردید.

در ادامـه با اسـتفاده از مداخله طراحی شـده در پژوهش جوادیان و همـکاران، (۱۳۹۲) نظریـه نوع دوسـتی متقابل تریـورز، (۱۹۷۱) الگوبرداری گروسـک (۱۹۷۲و ۱۹۷۵) و همچنین رویکرد شناختی رفتاری گروهی، فنون و قالب جلسات مداخله گروهی تهیه و تدوین شد. در مطالعه جوادیان و همکاران، (۱۳۹۲) قالب جلسات به‌گونه‌ای تنظیم شده است که ضمن پرداختن به موضوعات مربوط به رفتارهای اجتماعی مطلوب، شـرایطی در گروه فراهم شـود کـه اعضا بتوانند مهارت‌هایـی چون بیان نظـرات خود، برقـراری ارتباطات رودررو، انعکاس احساسـات، ایجـاد همدلـی، مشـارکت‌کردن در بحث‌ها، توجه کردن بـه واکنش‌های غیرکلامی یکدیگـر، بازخورد دادن و خودافشـایی، که لازمه مهارت‌های ارتباطی و اجتماعی اسـت را در خود تقویت کنند. (۱۹)

بر اساس نظریهٔ تریورز (۱۹۷۱) احتمال نوع دوستی بستگی به آسیب و زیـان وارده به کمک‌رسـان و به موازات آن، سـودی دارد که نصیب دریافت کننده کمک می‌شـود. ضرر کمتر و سـود بیشتر، احتمال نوع دوستی را افزایش می‌دهد. (۲۳)

در زمینـه الگـو بـرداری، نیز گروسـک (۱۹۷۱) معتقد اسـت که الگوهای توانمند، بیش از دیگران می‌توانند در القای رفتارهای اجتماعـی مطلـوب مؤثر باشـند. از طرفی الگوهـای زنـده و ویدیویی نیـز در انتقال رفتارهـای اجتماعی مطلوب مؤثر هسـتند. این نظریه در یک سری مطالعات انجام شده توسـط بریان و والبک (۱۹۷۰) مورد تأیید قرار گرفته اسـت. نتایج به دسـت آمده از مطالعات گروسـک، (۱۹۷۲) اسکوبیسکی (۱۹۷۰) و رایـس و گروسـک (۱۹۷۵) نیز نشان می‌دهد که الگوی اجرایی (نمونه‌های عملی رفتار) تأثیر بسیار شدیدتری از الگوی گفتـاری، در القـای رفتارهـای اجتماعی مطلوب بر جای می‌گذارد. (۲۳)

یافته‌ها

با توجه به نتایج آزمون کلموگروف-اسمیرنف در دو زمان پیش از مداخله و پس از آن، مشخص شد که نمونه مورد نظر نرمال است. با توجه به سطح معناداری (۰/۰۶۳)، تعامل بین گروه (کنترل و آزمایش) و متغیر رفتار اجتماعی مطلوب پیش از درمان از نظر آماری معنادار نیست. بنابراین فرض همگونی شیب‌های رگرسیون تائید قرارگرفت.

در ادامه آزمون لوین جهت بررسـی پیش‌فرض تسـاوی واریانس‌های نمرات انجام شـد. نتایج آزمون لوین نشان داد کـه هیچ یک از تفاوت‌های بین واریانس نمونه و واریانس جامعه معنادار نیسـت و لذا می‌تـوان از آزمون پارامتریک جهت تحلیل داده‌ها استفاده کرد. نتایج تحلیل کواریانس نمرات پس‌آزمـون مقیاس رفتار اجتماعی مطلـوب در گروه آزمایش و کنترل در جدول شـماره چهار آمده اسـت. نتایج جدول شماره چهـار نشـان داد بین نمـرات پیش‌آزمون و نمـرات پس‌آزمون

جدول(۲) آمار توصیفی متغیر رفتار اجتماعی مطلوب پیش و پس از آموزش در دو گروه کنترل و آزمایش

رفتار اجتماعی مطلوب		تعداد	مینیمم	ماکزیمم	میانگین	انحراف معیار
پیش‌آزمون	کنترل	۱۳	۶۷	۹۱	۸۳	۷/۱۹
	آزمایش	۱۳	۶۱	۸۸	۷۴	۷/۲۷
پس‌آزمون	کنترل	۱۳	۶۶	۹۰	۸۱	۷/۷۲
	آزمایش	۱۳	۷۳	۹۸	۸۸	۷/۱۹

جدول(۳) آزمون همگونی شیب‌های رگرسیون در متغیر رفتار اجتماعی مطلوب

	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره F	سطح معناداری
گروه* متغیر پیش از آموزش	۱۱۴/۷۶۱	۱	۱۱۴/۷۶۱	۳/۸۴۷	۰/۰۶۳
خطا	۶۵۶/۳۲۱	۲۲	۲۹/۸۳۳		

جدول(٤) نتایج تحلیل کواریانس اثر درمان شناختی رفتاری گروهی بر رفتار اجتماعی مطلوب دانش‌آموزان

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	مقدار احتمال (P)	ضریب تأثیر	توان آماری
مقدار ثابت	۱۹۳/۶۴۷	۱	۱۹۳/۶۴۷	۵/۷۷	۰/۰۲۵	۰/۲۰۱	۰/۶۳
پیش‌آزمون	۵۶۵/۵۳۳	۱	۵۶۵/۵۳۳	۱۶/۸۷	۰/۰۰۰	۰/۴۲۳	۰/۹۸
گروه	۷۰۹/۵۰۳	۱	۷۰۹/۵۰۳	۲۱/۱۶	۰/۰۰۰	۰/۴۸	۰/۹۹
خطا	۷۷۱/۰۸۲	۲۳	۳۳/۵۳۵	-	-	-	-
مجموع	۱۸۷۸۰۲	۲۶	-	-	-	-	-

wnloaded from socialworkmag.ir on 2026-11-17]

تفاوت معناداراست. (P=۰/۰۰۰۱) همچنین تفـاوت معناداری بین میانگین نمرات گروه آزمایش و کنترل در پس‌آزمون وجود دارد. (P<۰/۰۰۰۱) لـذا با توجه بـه میانگین‌های دو گروه منـدرج در جدول شـماره چهار نتیجه گرفت کـه درمان شـناختی رفتاری گروهـی باعث افزایش نمرات رفتارهای اجتماعی مطلوب در مرحله پس‌آزمون شـده است. اندازه اثر عضویت گروهی ۰/۴۸ بدین معنی اسـت که ۴۸٪ از کل واریانس نمرات رفتار اجتماعی مطلوب در اثر تفاوت‌های گروهی به‌وجود آمده اسـت. توان آماری ۰/۹۹، حاکی از قـدرت بالای آزمـون آماری در رد فرض غلـط و کفایت حجم نمونه است.

بحث و نتیجه گیری

در ایـن مطالعه که یـک طرح نیمه تجربی (پیش‌آزمون و پس‌آزمون با گروه کنترل) بود، یک برنامه‌ی تدوین شـده جهت ارتقای رفتارهای اجتماعی مطلوب دانش‌آموزان، به اجرا گذاشته شد. در این بخش، یک گروه آزمایش و یک گروه کنترل به صورت مجزا وجود داشـت. نتایج نشـان داد که تفاوت معنی‌داری بیـن میانگین نمرات آزمودنی‌های گروه‌هـای آزمایش و کنترل در پس‌آزمون وجود دارد. یعنی درمان شـناختی رفتـاری گروهی باعث افزایش نمرات رفتارهـای اجتماعی مطلوب در مرحله پس‌آزمون شـده اسـت. گروسـک، (۱۹۷۲) اسکوبیسـکی، (۱۹۷۰) رایس و گروسـک، (۱۹۷۵) و بکرز و گراف، (۲۰۰۵) نیز در بررسی‌های خود تأثیر آموزش را بر شکل‌گیری و رشد رفتارهای اجتماعـی مطلـوب، تأیید کرده‌اند. برای نمونـه بکرز و گـراف (۲۰۰۵) نتیجه گرفتند که بیشـترین تأثیر آموزش، بر شکل‌گیری سرمایه انسانی اسـت. همچنین آن‌ها نشان دادند که توانایی شناختی، همه انواع رفتارهای اجتماعی مطلوب را ترویج می‌کند. (۱۹) بنابراین در مطالعه حاضر نیز تلاش شـد که از طریق آموزش و مباحثه گروهی، بروز رفتارهای اجتماعی مطلوب از طریق آگاهی دادن به شخص، تمرین کردن و الگودهی، تسهیل شود. به‌طور کلی الگوبرداری در هر سن و سالی کاربرد دارد. نوجوانان و بزرگسالان قادرند در صورت لزوم، رفتارهای پیچیده و متوالی را تمرین کرده، مـورد تقلیـد قرار دهند. حتی کودکان هم الگوهـا را مورد توجه قرار می‌دهند و می‌تواننـد به آموزش‌های لازم جهت الگوبرداری گوش داده و آن را فراگیرند. (۲۳) الگو برداری شـامل اطلاعاتی در این باره اسـت که چه چیزی توجیه پذیر و بر حق اسـت، چه چیزهایی مناسب اسـت و چه کارهایی بر طبق قوانین و موازین اجتماعی می‌باشد. برای تفسیر نتایج پژوهش لازم است به نکات زیر توجه شود:

باندورا، (۱۹۷۱) در تبیین اثر الگو بر مشاهده کننده، بیان می‌کند که الگوی مورد نظر، از طریق آگاهی دادن به شخص در مورد رفتارهای مناسب در موقعیت‌های مختلف، راه را برای انجام واکنش خاصی که قبلاً آموخته شده است، هموار می‌کند. مخصوصاً در سـطوحی که به رفتارهای مورد تأیید جامعه مربوط می‌شـود. نقش دیگری که شـخص الگو در این زمینه ایفا می‌کند، توجیه رفتاری اسـت که مورد تقلید قرار می‌گیرد. (۲۱) یعنی افراد را آگاه می‌کنند که در شـرایط خاصی چه نوع رفتاری مناسب است. به این ترتیب اجرای آن دسته از الگوهای رفتاری که با معیارهای اجتماعی منطبق است، تسهیل می‌شود.

مقایسه بین اثر آموزش‌های شفاهی و نمونه‌های عملی رفتار بر رفتارهای اجتماعی مطلوب مشکل است، چون فرض بر این اسـت که هر دو کانال ارتباطی، به یک اندازه آگاه کننده هستند. البته اگر نمونه‌های عملی رفتار اطلاعات بیشتری در اختیار شاهدان بگذارند، ممکن است مؤثرتر باشد. علاوه بر این اگر توصیه و نصیحت، انتزاعی‌تر از نمونه‌ی رفتاری باشد، احتمالاً اثر کمتری خواهند داشت. (۲۳)

در یک سـری از بررسی‌ها کودکان، الگویی را مشـاهده کردند که یا عملاً نمونه‌ی رفتار نوع دوستانه را از خود بروز می‌داد و یا به‌طور شفاهی نوع دوستی را توصیه می‌کرد. گروه الگوی رفتاری در مقایسه با یک گروه کنترل اضافی که در آن هیچ الگویی ارائه نشده بود، عموماً باعث افزایش میزان نوع دوستی گردید. لذا نتایج به‌دست آمده نشان می‌دهد که الگوی اجرایی تأثیر بسـیار شـدیدتری از الگوی گفتاری بر جای می‌گذارد. (۲۳) این در حالی اسـت که رایس و گروسـک (۱۹۷۵) در بررسی خود نشـان دادند که شرایط گفتاری و اجرایی در مقایسه با گروه کنترل که در آن هیچ الگویی ارائه نشده بود، باعث افزایش اهداییه‌های کودکان شدند. همچنین مشخص شد که نمونه‌های گفتاری و رفتاری

wnloaded from socialworkmag.ir on 2026-11-17]

به یک اندازه مؤثر هستند.

در نهایت در مطالعه ماکـرا و بودنهاوزن (۲۰۰۰) اثر نیرومند تکرار با توجه به فرایندهای حافظه و تصمیم‌گیری، نشـان داده شده و منجر به این نتیجه گردیده اسـت که بیشـتر رفتارهـای اجتماعی مطلوب تحت کنترل فرایندهای حفظ و نگهداری قرار دارند. (۲۴) از سـوی دیگر ماکرا و جانسـتون (۱۹۹۸) نیز گـزارش کردند که ارزش‌های خیرخواهانه تحت شرایط مناسب ممکن است موجب بروز رفتارهای مثبت اجتماعی بشوند، البته در صورتی که به وسیله تکرار در ذهن از قبل فعال شده باشند. (۲۵) موضوعات مذکور در این مطالعه نیز مورد توجه قرار گرفت. بدین صورت که تلاش شد از طریق ارائه تکالیف در پایان هر جلسـه گروه، امـکان تکرار و نگهداری رفتارهای مطلوب آموخته شـده برای اعضای گروه فراهم شود.

در پایـان ایـن مبحـث می‌تـوان گفـت کـه درمـان شـناختی رفتـاری گروهـی به‌طور معنـاداری رفتـار اجتماعی مطلوب دانش‌آمـوزان را بهبـود می‌بخشـد و لـذا می‌تواند الگـوی مطلوبی بـرای بهبود این رفتارها تلقی شود.

محدودیت ها

در این پژوهش، محدودیت‌ها و چالش هایی وجود داشـت که اشـاره به آن‌ها علاوه بر آگاهی مخاطب از مشکلات اجرای پژوهش، موجب کمک به پژوهشـگران بعدی می‌شـود تا در آینده این نواقـص را در تحقیق خود مدنظر قرار دهند. این پژوهش از نوع مقطعی بود و داده‌ها در یک مقطع زمانی خاص جمع‌آوری شد. در این مطالعه برای سنجش متغیرها روش خود سنجی به‌کار گرفته شد و از پرسشنامه برای جمع‌آوری داده‌های مورد نظر استفاده گردید. استفاده از یک روش سنجش یکی دیگر از محدودیت‌های این پژوهش بود. با توجه به نوع مطالعه امکان کنترل کامل متغیرهای مداخله‌گر، (مثل ارتباطاتی که اعضای گروه آزمایش با گروه کنترل در زمان مداخله ممکن اسـت داشته باشند) وجود نداشت. از طرفی در این پژوهش برای سنجش سازه‌های مختلف مخصوصاً اثر بخشی کار گروهی تنها به گزارش‌های خود افراد اکتفا شـد. به‌عبارت دیگر تنها از یک منبع برای دسـتیابی به داده‌ها اسـتفاده گردید. امکان پیگیری پایداری نتایج درمانی نیز وجود نداشـت. در نهایت کمبود ادبیات پژوهشی و نظری به زبان فارسی در زمینه رفتارهای اجتماعی مطلوب در کنار دست‌یابی به منابع معتبر نیز، از محدودیت‌های جدی این مطالعه بود.

پیشنهادات

به‌منظور مقایسه نتایج پیشنهاد می‌شود مطالعه حاضر بر روی دیگر اقشار جامعه مثل دانشجویان، زنان، مردان، شاغلان موسسات و یا سایر گروه‌های سنی نیز انجام گیرد. با توجه به این که در پژوهش حاضر فقط از روش‌های سنجش خود گزارشی استفاده شد، در پژوهش‌های آتی برای سنجش دقیق تر توصیه می‌گردد که از روش‌های چندگانه سنجش مانند مصاحبه و مشاهده استفاده شود و داده‌های حاصل ترکیب گردد.

برای جلوگیری از هرگونه تأثیر پژوهشـگر بر نحوه اجرای آموزش‌ها یا مداخلات، مناسـب‌تر است که این پژوهش به‌صورتی تکرار شـود که هر یک از کارگاه‌های آموزشی توسط مشاور یا مددکار اجتماعی کارآزموده در همان زمینه خاص اجرا گردد.

با توجه به این که مفهوم رفتارهای اجتماعی مطلوب به باورهای فرهنگی و مذهبی ما خیلی نزدیک است، لذا پژوهش در این حوزه و امثال آن می‌تواند مقدمه‌ای برای برقراری ارتباط بین مشـاوره، مددکاری اجتماعی و روانشناسـی نوین و مفاهیم دینی و برداشـتن گام‌های عملی در جهت اسـلامی کردن و بومی کردن علوم انسـانی باشد. یافته‌های برخی مطالعات نشـان داده اسـت که آموزش مداخله‌ای با حضور افراد الگو، یک روش مؤثر برای بهبود و افزایش رفتارهای اجتماعی مطلوب اسـت. لذا شناسـایی این افراد و معرفی آن‌ها به مردم می‌تواند در افزایش رفتارهای اجتماعی مطلوب تأثیرگذار باشد.

رفتارهای اجتماعی مطلوب عموماً در کودکی آموخته می‌شـود. بنابراین پیشـنهاد می‌شود که آموزش این رفتارها در سـنین کودکی توسـط والدین آغاز شـده و در مدارس نیز ادامه یابد. با توجه به این که کودکان و نوجوانان تقریباً نیمی از ساعات بیداری خود را در مدارس سپری می‌کنند، لذا به کارشناسان آموزش و پرورش پیشنهاد می‌شود که آموزش

wnloaded from socialworkmag.ir on 2026-11-17]

رفتارهای اجتماعی مطلـوب در مدارس را از اهــداف و برنامه‌های کاربردی خود قرار دهند.

طراحی و برگزاری کارگاه‌های آموزش رفتارهای اجتماعی مطلوب نیز در مراکز و مؤسسات مختلف ضروری به‌نظر می‌رسد.

تشکر و قدردانی

از معلمان و دانش‌آموزان دبیرســتان دخترانه شــاهد افشار ۱ شهرســتان یزد که همکاری لازم را در انجام این پژوهش داشته اند، سپاسگزاری می گردد.

منابع

References:

1- Cashwell, T. H., Skinner, C. H., & Smith, E. S. Increasing second-grade students' prosocial behaviors via direct instruction, group reinforcement, and progress feedback: A replication and extension. Education and Treatment of Children, 2001; 24, 161-175. Retrieved from http://www.educationandtreatmentofchildren.net/

2- Greener, S. H. Peer assessment of children's prosocial behavior. Journal of Moral Education, 2000; 29, 47-60.

3- Leffler, S., & Snow, S. T. School-based programs that reduce violence. Reclaiming Children and Youth, 2001; 9, 234-238. Retrieved from http://www.cyc-net.org/journals/rcy.html

4- McKinley, M., & Carlo, G. Two sides of the same coin? The relations between prosocial and physically aggressive behaviors. Journal of Youth and Adolescence, 2007; 36, 337-349.

5- Eisenberg, N., and Fabes, R. A. Prosocial development. In Damon W. (Series ed.) and Eisenberg, N. (Vol. ed.), Handbook of Child Psychology, Vol. 3: Social, Emotional, and Personality Development (5th edn.). Wiley, New York, 1998; pp. 701–778.

6- Eisenberg, N., Cameron, E., Tryon, K., and Dodez, R. Socialization of prosocial behavior in the preschool classroom. Dev. Psychol. 1981; 71: 773–782.

7- Carlo, G., & Randall, B. A. The development of a measure of prosocial behaviors for late adolescents. Journal of Youth and Adolescence, 2002; 31: 31-44.

8- Buhrmester, D., Goldfarb, J., and Cantrell, D. Self-presentation when sharing with friends and non-friends. J. Early Adolescence. 1992; 12: 61– 79.

9- Pahlavan M. A survey on changes in value and its relationship with the generation gap: a case study in Mazandaran. Quarterly journal of specialized social science, Islamic Azad University Khalkhal Branch, 2007; 15(4): 1-19. [Persian]

10- Arnett J.J. Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. American Psychologist 2000; 55(5): 469-480.

11- Carlo G., & Randall B. Are all prosocial behaviors equal? A Socioecological developmental conception of prosocial behavior. In F. Columbus (Ed.), Advances in psychology research, 2001; Volume II: 151-170. Huntington, NY: Nova Science.

12- Fabs, R. A., Carlo, G., Kupanoff, K., and Laible, D. Early adolescence and prosocial/moral behavior I: The role of individual processes. J. Early Adolesc. 1999; 19: 5–16.

13- Penner, L. A., Dovidio, J. F., Piliavin, J. A., & Schroeder, D. A. Prosocial behavior: Multilevel perspectives. Annual Review of Psychology, 2005; (56), 365-392.

14- Carlo, G., Roesch, S. C., & Melby, J. (1998). The multiplicative relations of parenting and temperament to prosocial and antisocial behaviors in adolescence. The Journal of Early Adolescence, 1998; (18)3, 266-290.

15- Knafo, Ariel and Robert Plomin. Parental Discipline and Affection and Children's Prosocial Behavior: Genetic and Environmental Links. Journal of Personality and Social Psychology, 2006; 90(1): 147-164.

16- Laible, D. J., Carlo, G., & Roesch, S. C. Pathways to selfesteem: The role of parent and peer attachment, empathy, and social behaviors. Journal of Adolescence, 2004; 27, 703–716. Doi:10.1016/j.adolescence.2004.05.005.

17- Eisenberg, N. & Murphy, B. Parenting and children's moral development. In M.H. Bornstein (Ed.), Handbook of parenting (pp. 227-257). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates; 1995.

18- Zhou, Q., Eisenberg, N., Losoya, S. H., Fabes, R. A., Reiser, M., Guthrie, I. K., et al. The Relations of parental warmth and positive expressiveness to children's empathy-related responding and social functioning: A longitudinal study. Child Development, 2002; 73(3), 893-915.

wnloaded from socialworkmag.ir on 2026-11-17]

19- Javadian S.R, Raheb Gh, Ghasemi V, Rahgozar M. Assessment of Youth's Prosocial Behaviors in Isfahan and proposing a model for improving these behaviors based on the development approach of social work group. Ph. D. Thesis for Social Work, University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences, 2013; 159-169. [Persian]
20- Grusec, J. E., & Goodnow, J. J. Impact of parental discipline method on the child's internalization of values: A reconceptualization of current of view. Developmental Psychology, 1994; 30, 4–19. Doi:10.1037/0012-1649.30.1.4.
21- Hoffman, M.L. Empathy and moral development: Implications for caring and justice. Cambridge: Cambridge University Press; 2000.
22- Kajbaf M, Sajjadian E, Nouri A. A Study of Factor Structur, Validity and Reliabileaty of Pro-social Tendencies. Applied sociology journal, 2010; 38(2): 101-118. [Persian]
23- Bierhoff H. W. Prosocial Behaviour Social Psychology (A Modular Course). Translated by Sedghinezhad R. Tehran: Golazin Press; 2008. [Persian]
24- Macrae, C.N., & Bodenhausen, G.V. Social cognition: Thinking categorically about others. Annual Review of Psychology, 2000; 51, 93-120.
25- Macrae, C.N., & Johnston, L. Help, I need somebody: Automatic action and inaction. Social Cognition, 1998; 16, 400-417.

wnloaded from socialworkmag.ir on 2026-11-17]